

СТАНОВИЩЕ

от доц. д-р Миглена Иванова Симонска - Цацова

на дисертационен труд за присъждане на образователната и научната степен **„доктор”** по професионално направление 1.2. Педагогика (Логопедия)

на тема **„Нарушения на устния език като основен предиктор за поява на дислексия на развитието“**

Автор на дисертационния труд: Теодора Пенкова Яръмова, редовен докторант по професионално направление 1. 2. Педагогика (Логопедия)

Научен ръководител: проф. дпн Цветанка Луканова Ценова

1. Общо представяне на кандидата. Образователен и научен статус

Теодора Яръмова придобива ОКС Бакалавър по „Социални дейности“ през 2004 г. и ОКС Магистър по „Европейска интеграция“ през 2005 г. във ВТУ „Св. Св. Кирил и Методий“. През 2012 г. придобива втора магистърска степен по „Комуникативни нарушения на развитието“ в ПУ „Паисий Хилендарски“ с професионална квалификация „Логопед. Учител по езиково-говорни нарушения“. Професионалната си кариера като логопед започва през 2013 г. към Ресурсен център за подпомагане на интегрираното обучение и възпитание на деца и ученици със специални образователни потребности, гр. Смолян, което продължава и до настоящем в ОУ „Иван Вазов“ - гр. Смолян. През 2019 г. е зачислена за редовен докторант по логопедия към СУ „Св. Климент Охридски“, гр. София. Натрупаният професионален опит в предучилищното и училищното образование се явява и предпоставка за тематиката на докторската дисертация.

2. Актуалност на дисертационния труд

В научната литература в световен аспект се откриват редица публикации, доказващи връзката на езиковото развитие с усвояването на училищните умения за писане и четене. Въпреки че у нас са налице изследвания, свързани с нарушенията на фонологичното развитие при

децата, като предпоставка за проява на дислексия впоследствие, липсват достатъчно проучвания относно връзката на всички аспекти на изоставане в експресивния език като предиктор за дислексия на развитието. Набелязването на маркери за ранно откриване на предстоящи трудности в ограмотвяването е предпоставка за структуриране на превантивни мерки в предучилищна възраст с оглед на тяхното преодоляване. Разработването и прилагането на навременна целенасочена подкрепа за справяне с езиковите нарушения в предучилищна възраст ще допринесе за обогатяването на логопедичната практика и развитието на училищните умения при децата, което определя настоящия труд като актуален и значим в теоретичен и практико-приложен аспект.

3. Структура и съдържание на дисертационния труд

3.1. Съдържание на дисертационния труд

Структурно дисертационният труд е с обем 193 страници и съдържа Увод, четири глави, изводи, заключение, приноси, 13 приложения и библиография от 276 източника, от които 27 на кирилица и 249 на латиница. Онагледена е с 43 таблици и 19 диаграми.

Съдържателният аспект на дисертацията е добре обоснован още в увода, в който са посочени аргументирано предпоставките за нейното разработване от гледна точка на актуалност, научна значимост и приложимост на получените резултати.

3.2. Съдържание и качества на теоретичната част

Теоретичната част е насочена към дискутирането на езиковата функция в норма и патология. Дискутират се етиологията и симптоматиката на езиковите нарушения на развитието по отношение на езиковите категории фонология, граматика, семантика и прагматика. Вниманието се фокусира над дислексия на развитието в следните аспекти: разпространение, етиопатогенеза, симптоматика и предиктори за проява. Докторантката се базира на терминологичните, симптоматични и диагностични концепти, заложен във водещи в световен аспект класификации като ICD-10 и DSM-V. Представени са съвременни и класически теории за патогенезата на дислексията в училищна възраст, обясняващи произхода и развитието на нарушението вследствие от генетични, невробиологични, когнитивни, сензо-моторни, фонологични и други дефицити. Изясняването на тези теории са и в основата на определянето на предикторите за дислексия, които са представени подробно в две основни категории: нарушения в осмислянето на фонологичната структура и специфичните езикови нарушения.

Направените в края на първа глава изводи се явяват обоснована предпоставка за разработването на експерименталния инструментариум в следващата глава. Прави впечатление умението на Т. Яръмова да интерпретира литературни източници, да цитира правилно и да прави изводи и обобщения базирани на научните постижения, да откроява авторската си позиция.

Забележката ми към тази част е свързана с разглеждането на придобитите нарушения на устния и на писмения език, както и на неспецифичните езикови нарушения: те не са свързани с тематиката на дисертационния труд и не би следвало да се представят.

3.3. Съдържание и качества на експерименталната процедура

Втора глава започва с концепцията на изследването, базирана на основните изводи от проучванията на научната литература. Структурно тази глава съдържа цели, задачи към двата етапа на изследването, хипотези, контингент и методика на изследването. В отделни подточки са разграничени методите на научното изследване и методите за статистическа обработка и анализ на данните от изследването. Хипотезите са обективна основа за последващия експеримент.

Контингентът е подбран правилно и отговаря на изискванията за обективност на статистическата обработка на данните. Оценявам високо наличието на два етапа на изследване, при които първоначално са включени 100 деца, подложени на скрининг за установяване на езикови нарушения, както и наличието на експериментална и контролна група за втория етап на изследването, с което се цели определянето на прогностични маркери за дислексия на развитието вследствие от изоставане в развитието на експресивния език.

Дизайнът на изследването е подчинен на концепцията и целите на изследването. Представен е информативно при описанието на експеримента и е подкрепен нагледно в приложенията. Заложеното лонгитудинално проучване е предпоставка за постигане на целите и доказване на хипотезите. Правилно са подбрани и методите за статистическа обработка на данните за всеки от двата етапа, чрез които следва да се докажат хипотезите на научното изследване.

3.4. Съдържание и качества на представянето на резултатите и техния анализ

В трета глава е представен анализът на резултатите от първия етап на изследването (състояние на устния език). Добро впечатление създава умението на докторантката да съпоставя получените емпирични данни с

други научни постиженията и теории. Въпреки, че резултатите показват разнообразни резултати от изследването на устния език, са очертани следните тенденции по отношение на доминиращия лингвистичен дефицит и неговото влияние като рисков агент за поява на дислексия: недоизградената способност за разграничаване акустичните характеристики на фонемите по съответен признак, изоставане във фонологичното осъзнаване и функциониране, морфологичен и синтактичен езиков дефицит, семантичен и прагматичен дефицит. Посочените лингвистични категории са обосновани след корелационен анализ на децата с високи и ниски постижения. Друго съществено твърдение, базирано на корелационния анализ между трите лингвистични области е тяхната зависимост и консистентност. Едно от достоинства на настоящия труд е и посочването недостатъците на методологията: не позволява сравняване на състоянието на фонемния гнозис с това на фонологичното познание. Установени са 19 деца с дефицит на устния език, които подлежат на проследяване и повторно изследване в училищна възраст. Изводите в края на трета глава са основават на получените резултати и насочват към определяне на маркерите за затруднения в овладяването на училищните умения.

Четвърта глава съдържа анализ на резултатите от втория етап на изследването (състояние на писмения език – умения за писане). Забележката ми е насочена към представянето на данните за всяко изследвано дете, както в трета глава, така и тук. За целите на статистическата обработка и доказване на хипотезата е добре да се посочват обобщените данни и средните стойности чрез диаграми, а подробните таблици да бъдат изнесени в приложения (Таблицы 11, 14, 15, 25, 26, 28, 29). Независимо от критичната бележка, следва да се отчете, че и в тази част Теодора Ярмова демонстрира високо ниво на владеене на тестовете за статистическа обработка при интерпретирането на данните от изследването, които отново са сравнени с научните постижения в световен аспект. Получените резултати позволяват да се обособят броя и вида на допуснатите грешки в писмената продукция на учениците за доказване или отхвърляне наличието на специфична дислексия. Специално внимание се отделя и на скоростта на писане. Близките стойности при двете групи води до извода, че водещи индикатори за състоянието на писането се очертават броят грешки и сгрешените думи, за сметка на скоростта на изпълнение.

Изводите от изследването се основават на емпиричните данни и техния количествен и качествен анализ. Имат теоретичен и приложен аспект, и насочват вниманието към необходимостта от бъдещи проучвания над механизмите, чрез които се проявяват специфичните

езикови нарушения и дислексията на развитието. Приносите са разделени в две групи: теоретични и практически. Могат да се определят като достоверни. Като основен принос може да се определи доказаната хипотеза, че експресивният езиков дефицит има най-голяма стойност като индикатор за риск към дислексия на развитието.

4. Автореферат

Авторефератът отразява коректно и точно съдържанието на дисертационния труд, като акцентува над получените от научното изследване резултати. Представени са 7 на брой публикации в специализирани издания, което напълно покрива минималните наукометрични показатели за придобиване на ОНС „Доктор“ в област 1. Педагогически науки.

Заклучение

Дисертационният труд на тема „Нарушения на устния език като основен предиктор за поява на дислексия на развитието“ представя актуално научно изследване. Докторантката показва задълбочени знания и необходимите научно-изследователски умения. Налице са необходимите публикации. Дисертационният труд и предоставените документи отговарят на основните технически и нормативни изисквания за придобиване на ОНС „Доктор“ съобразно ЗРАСРБ, Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и на ВПРАС на СУ „Св. Климент Охридски“. Поради тази причина препоръчвам на уважаемото Специализирано научно жури да присъди научната и образователна степен „Доктор“ на Теодора Пенкова Яръмова в професионално направление 1.2. Педагогика (логопедия).

20.04.2023 г.

Изготвил становището:
/доц. д-р М. Симонска-Цацова/